

Laukuvos apylinkių bajorija XVI–XVIII amžiuje*

Jonas Drungilas

Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos bajorija – įvairialypis luomas. Laiko tėkmėje ji išsiskaidė į socialiniu, ekonominiu ir teisiniu atžvilgiu išsiskiriančius sluoksnius. Gausiausias ir neturtiniausias Lietuvos bajorijos sluoksnis – smulkieji bajorai. Šio sluoksnio dominavimu iš visų Lietuvos etninių regionų labiausiai išsiskyrė Žemaitija.

Žemaitijos pasieniuose kryžiuočių antpuolių metu bajorija buvo nualinta ir tik nuo XV a. vidurio ėmė atsigausti. Išimtinis atvejis Žemaitijos pasienyje – Pajūrio pavietas, išsiskyręs smulkiosios bajorijos gausumu¹, kuriam priklausė ir mūsų nagrinėjamas Laukuvos valsčius.

Laukuvos smulkiosios bajorijos tyrimo ašimi tapo įvairiuose archyvuose išlikę arba publikuoti Žemaitijos bajorų sąrašai, sudaryti pagal bajoro karinį pasirengimą² ar siekiant surinkti mokesčius³. Jie puikiai atskleidžia bajoro ekonominę

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 03 28.

¹ Ochmanskis J. Žemaitijos bajorai XVII a., *Senoji Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 240.

² *Русская историческая библиотека*, т. 33: *Литовская Метрика. Книги публичных дел. Переписи войска Литовскаго*, (toliau – RIB – 33), С. Перепбур, 1915; 1621 m. Žemaitijos kariuomenės surašymas, *Archiwum Głównie Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów* (toliau – AR), dz. VII, Nr. 25.

³ 1667 m. Žemaitijos padūmės mokesčio rinkimo sąrašas, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), SA, b. 3234.

galia, padeda lokalizuoti valdas. Svarbūs šaltiniai smulkiosios bajorijos kilmei ir genealoginiams ryšiams nustatyti yra Žemaitijos pilies ir žemės teismo dokumentų santraukos⁴. Laukuvos bajoro kasdienybės bruožus, vedybinius ryšius, socialinius–geografinius kontaktus gan detalčiai atskleidžia atskiruose rankraščių fonduose aptikta medžiaga⁵.

Specialių Žemaitijos smulkiajai bajorijai skirtų tyrinėjimų nėra. XIX–XX a. pradžioje išleistuose herbynuose galima aptikti Žemaitijos, taip pat ir Laukuvos apylinkių, smulkiųjų bajorų vieną kitą genealogiją⁶. Deja, jos nėra išsamios, todėl pagal jas negalima daryti platesnių apibendrinimų. Iš dalies šią spragą užpildo bendresni darbai, kuriuose aptariama Žemaitijos bajorijos socialinė padėtis bei istorija. Vienas iš tokių – tai fundamentalus H. Lovmianskio darbas, skirtas Lietuvos valstybės ir visuomenės genezei, kuriame tyrinėtojas pateikia vertingų minčių apie smulkiosios bajorijos kilmę⁷. Ne mažiau vertingi yra J. Ochmanskio ir G. Blaščyko darbai⁸. Šie istorikai, nagrinėdami Žemaitijos demografinę situaciją, neišvengiamai palietė ir smulkiosios bajorijos padėtį, ją pateikdami per socialinės struktūros analizę. Demografinis tyrimo aspektas vyrauja ir L. Truskos darbuose⁹. Autorius analizavo visas socialines bajorijos grupes, išryškindamas turtinį ir demografinį aspektus, daugiausia remdamasis dūmų surašymais.

Manytume, jog bajorijos sluoksnių tyrimas giminės kontekste labiau tinkamas¹⁰, kai analizuojama ne viena, o keletas giminių. Šiuo atveju lokalinis kelių smulkiosios bajorijos giminių tyrimas įgauna privalumą. Problemos nagrinėjimas konkrečiu pavyzdžiu leidžia „pabėgti“ nuo schemiškumo. Smulkiajai bajorijai priklausanti giminė iš nežinomo statistinio vieneto tampa „gyvu“ subjektu.

Šio darbo tikslas – atskleisti Laukuvos smulkiosios bajorijos socialinio mobilumo galimybes, antroponimines ypatybes, kultūrinę veiklą ir kasdienybės bruožus XVI–XVIII amžiais per Druktenių, Kelpšų, Kontautų ir Silvestravičių giminių duomenų prizmę.

XVII a. 2-ojoje pusėje smulkioji bajorija Žemaitijoje sudarė 92% visų šio krašto bajorų. Pajūrio pavieta iš 130 bajorų 114 turėjo nuo 1 iki 5 dūmų¹¹, tai yra sudarė 87,7%. Šiai smulkiosios bajorijos daliai priklausė ir nagrinėjamieji Laukuvos apylinkių bajorai¹².

Antroponiminės ypatybės. Laukuvos bajorų giminės akivaizdžiai parodo XVI a. 2-ojoje pusėje smulkiosios bajorijos terpėje vykusius sociolingvistinius procesus. Pavyzdžiui, XVI a. 9-ąjį dešimtmetį tame pačiame Pajūrio pavieta ap-

⁴ *Опись документов Виленского Центрального Архива Древних актовых книг* (toliau – *Опись*), Вильна, 1901–1906, т. 1–5.

⁵ *Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – MAB), f. 12, 32, 198, 273.

⁶ Boniecki A. *Herbarz Polski*, Warszawa, 1902, 7–8, t. V, X, XI; Uruski S. *Rodzina Herbarz szlachty Polskiej*, Warszawa, 1909, t. 6. p. 315.

⁷ Lowmiański H. *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, Wilno, 1931, t. 1, rozdz. 3.

⁸ Ochmanskis J. *Min. veik.*, p. 235–251; Błaszczuk G. *Żmudz w XVII–XVIII wieku*, Poznań, 1985.

⁹ Truska L. XVIII a. pabaigos Lietuvos bajorija (skaičius ir sudėtis), *Lietuvos Istorijos Metraštis 1992*, Vilnius, 1994, p. 13–30; to paties aut.: Žemėvaldos ir feodalų klasės struktūra Lietuvoje XVIII a. pabaigoje, (2. Žemaitija 1775–1790 m.) *Lietuvos Mokslų Akademijos darbai* (toliau – LMAD), A ser., Vilnius, 1982, t. 4 (81), p. 71–81.

¹⁰ Tai puikiai paliudija R. Petrausko tyrimai žr. Petrauskas R. XV amžiaus Lietuvos bajorijos struktūra: giminės problema. *Tarp istorijos ir būtovės*. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70–mečiui, sud. A. Bumblauskas ir R. Petrauskas, Vilnius, 1999, p. 123–158.

¹¹ Ochmanskis J. *Min. veik.*, p. 244–245.

¹² Pavyzdžiui, 1627 m. Adomas Druktenis iš savo valdų pats jojo į karą, AR, dz. VII, Nr. 25, l. 10; 1667 m. jis turėjo tik 1 dūmą Pajūrio pavieta, panašiai teturėjo ir kiti Laukuvos bajorai, LVIA, SA, b. 3234, l. 109–114.

tinkame dvi skirtingas Kelpšų giminės asmenų pavardes (susiformavusią trinare ir besiformuojančią keturnare – tai susiję su turtine padėtimi): Martyno Stanislovaičio ir Saliamono Jonavičiaus Jurgevičiaus¹³. Tai rodo, jog Kelpšos dar XVI a. 2-osios pusės pradžioje skaidėsi į šakas.

Tikėtina, jog asmeniniai gabumai, vedybos stimuliavo smulkiosios bajorijos giminių skaidymąsi formuojant naujas atšakas tame pačiame ar gretimuose pavietuose. XVI a. 2-osios pusės įvairiose Žemaičių žemės ir pilies teismo bylose minimas vienas iš Kelpšų – Taliotas Petravičius Kelpša, jo sūnus įvardijamas Urbonu Petravičiumi Taliotaičiu Kelpša¹⁴. Tai tik paliudija giminės pavadinimo formavimosi schemą: vardas→tėvavardis→pavardė¹⁵. Urbonas dar turi iš tėvo paveldėtą patronimą – Petravičius, kuris vėlesnėse kartose nunyko. Ir tai ne vienintelis atvejis: nuo tų pačių Kelpšų XVI a. atskilo kita atšaka – Jacevičiai-Kelpšos¹⁶. Tas pats XVI a. atsitiko su Mon(t)kevičiais-Kelpšomis, o XVIII a. – tikėtina, kad ir su Davainomis-Silvestravičiais. Antrasis pavardės dėmuo galėjo atsirasti ne vien tik iš asmenvardžio, bet ir susigiminiavus, vedus, perėmus valdą. Pastebėtina, jog minėtų Kelpšų, smulkiųjų bajorų, nevertėtų painioti su kita Kelpšų – stambių žemvaldžių gimine. Pastaroji XVI–XVIII a. užėmė svarbius postus (urėdus) Upytės ir Ukmergės pavietuose, o vienas iš jų XVI a. 2-ojoje pusėje tapo LDK dvaro maršalka¹⁷.

Minėtųjų giminių pavardės daugiausia yra pravardinės kilmės: Druktenio pavardė kilusi iš žem. žodžio „drūktas“, Kelpša – iš „klaidus, klaidinantis“, Kontauto pavardė yra senesnė, dviejų sandų, sietina su „kantus, kentėjimas“ ir „tauta“¹⁸, Silvestravičiaus pavardė atsiradusi iš lotyniškos kilmės asmenvardžio Silvestras¹⁹.

Įdomi ir pačių Laukuvos bajorų pavardžių lokalizacija. Palyginkime Druktenių ir Kontautų pavardes. Pagal Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Toponimikos grupės iki 1980 m. surinktus duomenis, *Druktenio* pavardė aptinkama 27 kartus, iš jų 14 – Telšių, o 9 – Kelmės rajonuose²⁰. Kaip matyti, pavardė paplitusi tik etniniėje Žemaitijoje – bazuojasi Telšių ir Kelmės rajonuose, kurių sandūroje buvo Laukuvos valsčius. Kiek kitaip yra su *Kontauto* pavarde. Ji paplitusi plačiau: iš 40 žinomų atvejų 12 yra Vilkaviškio ir Šakių, o 19 – Kėdainių rajonuose²¹. Kodėl taip atsitiko, jog Druktenių pavardė aptinkama Žemaitijoje, o Kontautų pasklido į priešingas Lietuvos puses? Pirmiausia sąsąjų norėtusi ieškoti su Kontautu, kuris XV a. 1-ojoje pusėje tapo Žemaičių seniūnu²². Jis gavo žemių Laukuvoje, Kražiuose ir Knituvos valsčiuje²³. Deja, vienintelis jo sūnus Jonas Kontautaitis vedė Jadvygą Aleknaite, Vilniaus vaivadaite, bet vaikų nesusilaukė²⁴. Tad sieti šią už-

¹³ 1584 06 13 Motiejaus Juškavičiaus Rimkevičiaus testamentas, MAB RS, f. 12, b. 4340, l. 6.

¹⁴ *Onucb*, t. 1, c. 53, 209, 219.

¹⁵ Maciejauskienė V. *Lietuvių pavardžių susidarymas: XIII–XVIII a.*, Vilnius, 1991, p. 58–68.

¹⁶ *Onucb*, t. 1, c. 41, 219.

¹⁷ Uruski S. *Min. veik.*, t. 6. s. 315; *Raganų teismai Lietuvoje*, parengė K. Jablonskis ir R. Jasas, Vilnius, 1987, p. 139; *Istorijos Archyvas*, t. 1: *XVI amžiaus Lietuvos inventoriai*, surinko K. Jablonskis, Kaunas, 1934, p. 281.

¹⁸ *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1: A–K, Vilnius 1985, p. 530, 914.

¹⁹ *Lietuvių vardu kilmės žodynas*, parengė K. Kuzavinis, B. Savukynas, Vilnius, 2003, p. 289.

²⁰ *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1: A–K, Vilnius 1985, p. 530.

²¹ *Ten pat*, p. 913.

²² *Lietuvos Metraštis: Bychovco kronika*, parengė R. Jasas, Vilnius, 1971, p. 130–131. Kontauto tapimo Žemaitijos seniūnu aplinkybes pateikė išsamiai su vertingais priedais: žr. Rowell S. C. Rusena karas Žemaičiuose: keletas pastabų apie 1442 m. privilegijos genezes, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1998, t. 8, p. 5–28.

²³ *Lietuvos Metrika. Knyga 3. (1440–1498): Užrašymų knyga 3*, parengė L. Anužytė ir A. Baliulis, Vilnius, 1998, p. 48–49.

²⁴ Grużewski B. *Kościół ewangelicko – reformowany w Kielmach. Rys historyczny na dokumentach urzędowych*, Warszawa, 1912, s. 343.

gesusią giminę su Laukuvos apylinkių Kontautų gimine ir pavardės išplitimu netikslinga. Šiuo atveju vertingos informacijos pateikia herbynai. A. Bonieckio surinkta medžiaga puikiai parodo, kaip dar XVI a. bazavusis tik Pajūrio paviete nežymi ir smulki Kontautų giminė XVII–XVIII a. geros vedybinės politikos ir intensyvių socialinių poslinkių, vykstančių bajoriškoje visuomenėje, dėka ne tik iškuria Ukmergės paviete, bet vienas iš Kontautų, kaip Vilniaus vaivadijos delegatas²⁵, dalyvauja net Stanislovo Augusto elekcijoje. Tai gražus smulkiosios bajorijos socialinio mobilumo pavyzdys. Valdų įgijimas Ukmergės paviete ir greičiausiai įvykęs giminės pasidalijimas į atšakas gali paaiškinti dabartinės Kontautų pavardės išplitimo arealą.

Pastebėtina, jog Druktenių, Kelpšų, Kontautų, Silvestravičių gimines įvardyti vien kaip Laukuvos apylinkių bajorus nederėtų. Jie valdas turėjo ir kituose gretimuose valsčiuose ar pavietuose, tačiau didesnioji valdų dalis sutelkta Laukuvos apylinkėse. Tai paliudija net iki šiol Laukuvos apylinkėse išlikę vietovardžiai: Drūktenių, Kelpšaičių, Kantautalių, Selvestrų kaimai²⁶.

Socialinis statusas. XVI–XVIII a. dokumentuose mūsų aptariamieji Laukuvos bajorai įvardijami kaip *žemionys*²⁷. Tai socialinę kategoriją žymintis terminas. Iš pradžių, XVI a. 1-ojoje pusėje, „žemionio“, „bajoro“ ir „šlėktos“ sąvokos buvo vartojamos ta pačia prasme²⁸. Jos kone tolygios, reiškiosios bajorą, kuris turėjo žemės nuosavybę ir atliko karinę tarnybą. Esminis lūžis buvo valakų reforma, atskyrusi šlėktas nuo bajorų, o tai turėjo įtakos ir žemionio sąvokos keitimuisi²⁹. Iš pradžių žemionis buvo priskiriamas šlėktų sluoksniui, bet pamažu jis nebetenka žemės savininko reikšmės (kaip ir bajoras – kario)³⁰. Ilgainiui vieni žemionys ekonomiškai sustiprėjo ir išlaikė savo privilegijuotą padėtį, kiti nuskurdo ir įsiliejo į valstiečių gretas. Iš XVIII a. inventorių matyti, kad suintensyvėjus pauperizacijai, dauguma smulkių ir nusigyvenusių žemionių buvo priskirti laisviesiems valstiečiams³¹.

Nuskurdę žemionys dažniausiai turėjo vieną kitą valstietį arba iš viso jų neturėjo. Jie gyveno šeimomis „akalicose“ – bajorkaimiuose. Gausėjant šeimoms, smulkieji bajorai buvo priversti skaidyti savo sklypus į dar mažesnius, kuriuos atiduodavo savo vaikams. Bajorkaimius daugiausia sudarydavo iš vienos arba kelių giminių kilę gyventojai³². Manoma, jog šie smulkieji bajorai atsirado dar Vytauto laikais, kai didysis kunigaikštis dalį lauko gyventojų už karinę tarnybą apdovanodavo bajoryste, kartu suteikdamas nedideles beneficijas. Taip Lietuvos didieji kunigaikščiai iš valstiečių išskyrė bajorus³³.

Laukuvos bajorų duomenys patvirtina šias išvadas. 1631 m. surašant Lembos inventorių pažymėta, jog surašomos žemės Lembos bajorų, kurie gyveno sklypuose (kvadratuose), esančiuose tarp valdovo šlėktų žemių. Pirmuoju įvardijamas kaimelis, sodyba (*siedliszko*), užėmęs 32 virves ir 12 rykščių ir priklausęs bajorui Jokūbui Silvestravičiui³⁴.

²⁵Boniecki A. *Min. veik.*, t. 11, p. 108.

²⁶*Lietuvos administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, II dalis, parengė Z. Noreika ir V. Stravinskis, Vilnius, 1976, p. 65, 122, 130, 274.

²⁷*MAB*, f. 12, b. 4356, l. 1; *ten pat*, b. 4386, l. 1; *ten pat*, f. 198, b. 668, l. 1 ir kt.; *Onuco*, t. 2, c. 12, 57 ir kt.

²⁸Jurginis J. *Baudžiavos išgalėjimas Lietuvoje*, Vilnius, 1962, p. 277; Gudavičius E. Šlėktų atskyrimas nuo bajorų Lietuvoje XVI a. (2. Dėl XVI a. privilegijuotojų ir „neprivilegijuotojų“ bajorų), *LMAD*, A ser., 1975, t. 3 (52), p. 67.

²⁹Jurginis J. *Min. veik.*, p. 277–278; Gudavičius E. *Min. veik.*, p. 72–73.

³⁰Jurginis J. *Min. veik.*, p. 282.

³¹*Ten pat*, p. 284–287.

³²Truska L. *Min. veik.*, p. 17–18.

³³Łowmiański H. *Min. veik.*, p. 116–118; Ochmanskis J. *Min. veik.*, p. 243.

³⁴1631 m. Lembos inventorius, *MAB RS*, f. 12, b. 4376, l. 1–1v.

Pastebėtina, kad šis Silvestravičius priskirtas bajorams, o kiti tos pačios Silvestravičių giminės atstovai įvardijami žemionimis³⁵. Šis pavyzdys puikiai parodo valakų reformos rezultatus, kai tos pačios giminės vieni nariai galėjo nuskursti, o kiti – iškilti.

Smulkiojo bajoro padėtį puikiai atspindi kad ir tokia menka detalė. Adomas Druktenis, vedęs Burbaiteį, atrodytų, turėjo ekonomiškai sustiprėti, bet keista, kad jo mažametei dukrai Feliksai Druktenytei teko ganyti tėvo gyvulius!³⁶.

Klientiniai ryšiai ir pareigybės. Viena iš galimybių pakilti į aukštesnę socialinę sluoksnį buvo klientinė sistema. Smulkieji bajorai labai tiko didikų ir stambesnių žemvaldžių tarnyboms: jie būdavo patikimi dvarų vietininkai, tįjūnai³⁷, atlikinėjo laišku gabenimo funkcijas³⁸. Patys smulkieji bajorai už tai gaudavo didiko, žemvaldžio – patrono užtarimą teismuose, finansinę paramą. Toks abipusiškai naudingas ryšys pastebėtas ir tarp Laukuvos bajorų. Antai XVI a. pabaigoje Stanislovas Kontautas buvo Sofijos Mitkevičiūtės-Vnučkienės tarnybininku (службебник)³⁹. Tarnybininkai – išskirtinė klientų kategorija, jie būdavo arčiausiai patrono – jo patikėtiniai⁴⁰. Vien tai, jog Kontauto patronė Sofija Vnučkienė buvo Morkaus Vnučkos, LDK rūmų maršalkos, Rietavo tįjūno, žmona, garsėjusi kaip viena iš aktyviausių evangelikų reformatų bažnyčių ir mokyklų rėmėja Žemaitijoje⁴¹, turėjo garantuoti Kontautams gerą ateitį. Stanislovui Kontautui buvo parankus toks patronės statusas ir parama. Jis tuo puikiai pasinaudojo, pavyzdžiui, susigražindamas pinigus iš skolininkų⁴². Įgytas pasitikėjimas ir statusas Kontautams atvėrė platesnes galimybes. XVII a. pr. Merkelis Kontautas tapo Pajūrio pavieto vazniu⁴³.

Vaznio* pareigos (urėdas) smulkiajai bajorijai buvo pasiekiamos. Štai XVII a. pr. vienas iš Pajūrio pavieto vaznių buvo Adomas Silvestravičius⁴⁴, XVII a. 2-ojoje pusėje – Jonas Kelpša⁴⁵. Kaip pagalbiniai teismo pareigūnai, vazniai iš teisminių procesų gaudavo nedideles pajamas, bet ši pareigybė suteikdavo galimybę pakilti aukščiau. Priklausymas žemiausiai Žemaitijos pareigūnų grupei garantavo aukštesnių pareigūnų palaimą ir rėmimą⁴⁶.

XVII a. 2-ojoje pusėje – XVIII amžiuje LDK vyko įvairių socialinių procesų. Tuo metu nyko ryški riba tarp bajoro ir didiko, sugriuvo vienos giminės hegemoninė sistema⁴⁷ (tai leido išplėtoti savo klientines sistemas ne tik atskiroms didikų giminėms, bet ir stambiesiems žemvaldžiams, pasinaudojant smulkiaja bajorija), dažnėjo vedybos tarp smulkiosios ir vidutiniosios bajorijos. Taip susidarė puikios sąlygos smulkiajai bajorijai kilti, užimant aukštesnes pareigas. Socialinių

³⁵ MAB RS, f. 12, b. 4358, l. 2v.; b. 4359, l. 1; b. 4363, l. 1–2. f. 198, b. 668, l. 1.

³⁶ Ten pat, f. 198, b. 622, l. 1.

³⁷ Ragauskienė R. Mikalojaus Radvilos Rudojo Biržų kunigaikštystės vietininkai – didikų klientūrinės sistemos teikiamos galimybės, *Lietuva ir jos kaimynai. Nuo normanų iki Napoleono*. Prof. B. Dundulio atminimui, Vilnius, 2001, p. 238.

³⁸ Karvelis D. Laiškas kaip komunikacijos priemonė Radvilų Biržų kunigaikštystėje XVI a. pabaigoje – XVII a. pirmoje pusėje. *Lituanistika*, 1999, t. 1(37), p. 10–11.

³⁹ *Onucb*, т. 2, с. 71.

⁴⁰ Augustyniak U. Podlaska klientela Krzysztofa II Radziwiłła, *Drobna szlachta Podlaska z XVI–XIX w.*, Białystok, 1991, s. 87–89.

⁴¹ Lukšaitė I. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999, p. 441, 464.

⁴² *Onucb*, т. 2, с. 71.

⁴³ MAB RS, f. 198, b. 603, l. 1–2.

* *Vaznys* – pagalbinis teismo pareigūnas, pristatydavęs bajorams šaukimus į teismą, įvesdinantis į dvarą ir kt.

⁴⁴ Ten pat, f. 12, b. 4366, l. 5.

⁴⁵ 1671 01 28 J. Kelpšos intromisinis kvitas, MAB RS, f. 20, b. 830, l. 1.

⁴⁶ Ten pat, f. 273, b. 3776, l. 1–3.

⁴⁷ Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*, Vilnius, 1995, p. 292–293.

pokyčių dėka Kontautai išikūrė Ukmergės pavietė ir užėmė pavietinio lygio pareigas⁴⁸. XVIII a. 2-ojoje pusėje Ignotas Silvestravičius tapo Žemaitijos kunigaikštystės regentu, o jo brolis – rotmistras⁴⁹. Kitos Silvestravičių atšakos, XVIII a. išikūrusios Vilniaus pavietė, atstovas gavo medžioklio pareigas (urėdą)⁵⁰. Integruodamiesi į krašto valdymą, dalyvaudami seimeliuose, valdovo rinkimuose kai kurie smulkiosios bajorijos atstovai pamažu išgydavo daugiau dvarų, susigiminiuodavo su galingesnėmis giminėmis ir pereinavo į vidutiniosios bajorijos gretas.

Vedybos. Sėkminga vedybinė politika, kaip ir klientiniai ryšiai, smulkiajai bajorijai suteikdavo galimybę sustiprinti ekonominę padėtį bei kilti pareigomis.

XVI a. 2-ojoje pusėje – XVII a. viduryje Laukuvos smulkieji bajorai dažniausiai giminiavosi su greta gyvenančiais bajorais. Jurgis Motiejaitis Druktenis vedė Agnę Slabaševičiūtę⁵¹. Viena iš jo dukterų – Magdalena – ištekėjo už Sebastijono Monkevičiaus⁵². Antroji – Agnė – už Aleksandro Struikio, vėliau už Jurgio Gedvilo⁵³, trečioji – Sofija – už Grigaliaus Montauto⁵⁴. Giminiuotis su kaimynais buvo būdinga ir kitiems Laukuvos valsčiaus bajorams: Jurgis Kontautas vedė Sofiją Vainiotaitę, Stanislovas Kontautas – Oną Baltromėjaite, Laurynas Kelpša – Barbora Tomkevičaitę⁵⁵.

XVII a. stilizuota
Baublių dvaro schema
su genealoginiais
aprašais. MAB RS,
f. 207, b. 65, l. 1

⁴⁸ Boniecki A. *Min. veik.*, t. 11, p. 108.

⁴⁹ MAB RS, f. 32, b. 201, l. 1.

⁵⁰ *Ten pat*, f. 273, b. 382, 1429, l. 1.

⁵¹ *Onucb*, t. 1, c. 195–196.

⁵² MAB RS, f. 12, b. 4318, l. 1.

⁵³ *Ten pat*, b. 4508, l. 1–3; b. 4334, l. 1.

⁵⁴ *Ten pat*, f. 12, b. 4354, l. 1.

⁵⁵ *Onucb*, t. 1, c. 9, 90, 298.

Nesusiformavusios žmonių pavardės rodo, jog jos priklausė smulkiajai bajorijai, o pasoginiuose užrašymuose minimos valdos – jog atėjusios iš greta gyvenančių bajorų šeimų. Vedybos su to paties sluoksniu bajorų giminėmis gali būti sietinos su anuo metu aiškiai nubrėžta teisine riba tarp bajorų ir didikų⁵⁶, taip pat su socialiniais procesais, kai formavosi naujos smulkiosios bajorijos giminė, tolygiai vyko visų bajorijos sluoksnių susiskaidymas. Šių vedybų tipas pamažu keitėsi.

Vienu iš pasikeitimo ženklų reikėtų laikyti Adomo Druktenio ir Jadvygos Burbaitės vedybas. Šios jungtuvės Adomui Drukteniui ne tik suteikė galimybę išpirkti tėvo įkeistas žemes⁵⁷, bet puikių santykių su uošviete Ona Burbiene dėka 1617 m. jis gavo pusę Paragraudžio dvaro⁵⁸. Vėlesnis žemių pripirkimas prie savo dvarų puikiai atspindi Adomo Druktenio finansinį pajėgumą: 1625 m. Zigmantas ir Darata Šimkevičiai jam pardavė du rėžius, vadinamus Karkločiu ir Meižiškėmis⁵⁹, 1633 m. Juozapas Slaboševičius jam pardavė lauko rėžį, vadinamą Krosnėkais⁶⁰, XVII a. 5-ąjį dešimtmetį Adomas Druktenis iš Jurgio Monkevičiaus Kelpšos už 30 kapų grašių nupirko žemės rėžį, vadinamą Glioriškėmis⁶¹. Lieka atviras klausimas, kokioms aplinkybėms susiklosčius XVI–XVII a. Žemaitijos elitui priklausanti Burbų giminė susigiminiavo su smulkia bajorų gimine. Atsakymo paieškos laukas gali būti gan platus: nuo Druktenių klientinių santykių iki Burbų finansinių problemų. Pastarąjį spėjimą netiesiogiai patvirtintų Onos Burbienės donacija Adomui Drukteniui.

Vėliau įvykusios Druktenių vedybos taip pat neapsiribojo susigiminiavimu su smulkiaisiais bajorais – jie giminiavosi ir su vidutinąja bajorija. Todėl ne išimtis, kad XVIII a. pr. Danielius Druktenis vedė Justina Jagminaitę⁶². Jagminai XVII–XVIII a. priklausė Lietuvos stambiųjų žemvaldžių grupei. Pagal XVIII a. pab. fiskalinius duomenis, Ignas Jagminas Baršiškiuose valdė 61, Lauksodyje – 58, Pašiaušėje – 35 dūmus⁶³. Susigiminiavimas su Jagminais turėjo padėti Drukteniams dar labiau išskirti.

XVIII a. vedybos tarp buvusių smulkiosios ir vidutiniosios bajorijos atžalų buvo gan dažnos. Tą patvirtina Silvestravičių vedybos su vidutiniosios bajorijos, naujojo Žemaitijos elito giminėmis – Stanevičiais, Prialgauškais, Steigvilomis, Uvainiais, Nagurskiais⁶⁴. Pamažu dauguma nagrinėjamų Laukuvos valsčiaus giminė artėjo prie vidutiniosios bajorijos padėties. Susigiminiavimas su iškilusių vidutinių bajorų giminė atstovais buvo puiki galimybė pakeisti turtinį, socialinį lygį, taigi ir intensyviau dalyvauti politinėje bei kultūrinėje veikloje.

Santykiai su kaimynais. XVI–XVIII a. nepasitenkinimas kaimynais buvo sprendžiamas jėgos principu. Dažniausiai tai pasireiškėdavo svetimų valdų užgrobimu ir nusiaubimu. Aišku, sveti ma užgrobta valda per teismą vėliau ar anksčiau būdavo gražinama teisėtam savininkui, bet jos nusiaubimas buvo keršto veiksmas, patenkinantis keršytoją. Konfliktams spręsti pasitelkiamos teismo instancijos, priimtinos visiems bajorams⁶⁵. Rekonstruoti ano laiko konfliktus pade-

⁵⁶ Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A. *Min. veik.*, p. 292–293.

⁵⁷ MAB RS, f. 12, b. 4363, l. 2.

⁵⁸ Ten pat, b. 4360, l. 1.

⁵⁹ MAB RS, f. 12, b. 4370, l. 1.

⁶⁰ Ten pat, f. 198, b. 613, l. 1.

⁶¹ Ten pat, f. 198, b. 608, l. 1.

⁶² Ten pat, b. 635, l. 8.

⁶³ Truska L. *Min. veik.*, p. 23.

⁶⁴ MAB RS, f. 32, b. 153, 184, 192, 201, l. 1; f. 273, b. 3490, l. 1.

⁶⁵ Kiaupienė J. XVI a. Vilniaus viešojo gyvenimo vaizdai, *Mūsų praeitis*, 1992, nr. 2, p. 4; Drungilas J. Viena XVI a. pab. istorija, *Voruta*, nr. 8(482), 2001 04 14, p. 7.

da teismų medžiaga, kuri puikiai nušviečia to meto realijas. Antai XVI a. pabaigoje Kontautai nuvarė ir pavogė kaimynų gyvulius⁶⁶, vėliau jau patys Kontautai skundėsi, kad kaimynai juos apvogė⁶⁷. Arba štai Jurgis Druktenis apiplėšė grįžtančius iš Tilžės Stanislovo Kontauto pavaldinius: pavogė prekes ir tris žirgus⁶⁸.

Dažniausiai byloje neįvardijami vogimo, nusiaubimo, užgrobumo motyvai, bet pateikta teismo medžiaga neakivaizdžiai byloja, kad principas – akis už akį – tarp kaimynų buvo gajus. Neretai pasitaikydavo, jog byla pasibaigdavo taikiai, nusileidus kuriai nors pusei. Pavyzdžiui, Adomas Druktenis susitaikė su Augustinu Monkevičiumi Kelpša ir taikiai nustatė ribas tarp jų žemių⁶⁹.

Norėtusi pateikti kasdienišką XVII a. vidurio situaciją. 1649 m. į Žemaitijos pilies teismą kreipėsi Agnė Druktenytė-Struikienė. Moteris apkaltino Kotryną Struikytę ir jos globėjus – Joną Bilevičių ir Felicijoną Petkevičių – tuo, jog užmušus jos vyrą Aleksandrą Struikį, jo sesuo Kotryna sudegino(!) Aleksandro kūną, kartu sunaikino brolio užrašymus žmonai A. Druktenytei ir sūnui Jonui. Žemaitijos teismuose byla nebuvo išspręsta. Agnė Druktenytė-Struikienė apeliavo į aukštesnę teisminę instanciją – LDK Vyriausiąjį Tribunolą. Į Minske vykusį tribunolą su visais reikiama dokumentais buvo pasiūstas A. Druktenytės brolis Samuelis. Vykstantį iš Vilniaus, kelyje jį užpuolė Jonas Radavičius⁷⁰. Radavičiai buvo Kražių pavieto žemionys, todėl visiškai patikima atrodo teigti, jog jie priklausė kurio nors iš Kotrynos Struikytės globėjų klientinei sistemai; labiausiai tikėtina, jog Bilevičiaus, priklausiusio Žemaitijos elitui⁷¹. Tai akivaizdžiai byloja, jog būta slapto abipusiškai naudingo Kotrynos Struikytės ir jos globėjų susitarimo. Jono Radavičiaus mirtinai sumuštas ir sužeistas Samuelis liko Paparčiuose, taip ir nenuvykęs į Tribunolą ir nepateikęs reikiamų dokumentų. Vėliau Naugarduko žemės teismui buvo įteiktas raštas, jog vykdamas į Minske vykstantį Tribunolą, Samuelis Druktenis kelyje „susirgo“, todėl negalėjo atvykti⁷². Galiausiai Kotryna Struikytė pasiekė tai, jog Agnė Druktenytė ir jos sūnus perleido jai užrašytas jiems valdas⁷³.

Šis pavyzdys puikiai atskleidžia kaimynų, kurie dažnai tapdavo mirusių kaimynų vaikų globėjais, santykius. Bet pasitaikydavo, kad globėjai ne visada atlikdavo savo pareigas. 1686 m. Danielius Druktenis skundėsi, jog broliams Vizbarams 1674 m. užmušus jo tėvą Juozapą Druktenį, jo ir seserų globėjas Augustinas Jonas Monkevičius, naudodamasis tuo, jog jie buvo dar maži, įkeitinėjo jų valdas, kirto ir pardavinėjo jų mišką⁷⁴.

XVII a. pabaigoje – XVIII a. kiekvienas bajorėlis savo dvarelyje turėdavo po šautuvą ar pistoletą. Todėl nenuostabu, kad šaunamasis ginklas vis dažniau buvo naudojamas užpuolimams, kurie kartais pereidavo į gaudynes ir persekiojimus. Dėl to bylų nagrinėjimas užsitęsėdavo keletą metų ar net dešimtmečių. Dar 1699 m. prasidėjęs konfliktas tarp Adomo Kontauto ir Pajūrio pavieto pulkininko Adomo Tiškevičiaus nusitęsė iki 1715 m. Ko tik nebuvo per šį nesutarimų laikotarpį. Iš pradžių Tiškevičius ir jo šeimynykščiai bei pavaldiniai, apsiginklavę kardais, muškietomis ir pistoletais, užpuolė Adomą Kontautą jo paties na-

⁶⁶ *Onucb*, t. 2, c. 149.

⁶⁷ *Ten pat*, t. 1, p. 168, 209.

⁶⁸ *Ten pat*, t. 1, p. 57.

⁶⁹ *MAB RS*, f. 198, b. 603, l. 1.

⁷⁰ *Ten pat*, f. 12, b. 4508, l. 1.

⁷¹ XVII a. 1 pusėje Motiejus Radavičius buvo Beržėnų pavieto vaznys, žr. *Raganų teismai Lietuvoje*, parengė K. Jablonskis ir R. Jاسas, Vilnius, 1987, p. 178, 181, 183, 221–223.

⁷² *MAB RS*, f. 12, b. 4508, l. 4–8.

⁷³ *Ten pat*, f. 198, b. 625, l. 1–2.

⁷⁴ *Ten pat*, b. 635, l. 2–3.

muose. Į Kontautą buvo net šauta, bet jam pavyko išsigelbėti. Vėliau Tiškevičiaus „parankiniai“ apsiribojo Kontauto valstiečių užpuldinėjimais, sumušimais, Kontauto derliaus niokojimu⁷⁵.

Žinoma, pateikta teismų medžiaga dažniausiai nurodo neigiamus kaimynų santykių aspektus, bet prisiminus feodalizmo santvarkos principus, kad privati nuosavybė yra svarbiausia vertybė, tai tampa suprantama.

Kasdienybės bruožai. Vientisos bajoro kasdienybės aprašymo šaltiniuose neįmanoma aptikti, nebent detalai rašytame dienoraštyje. Deja, tokio nėra išlikę. Todėl kasdienybę tenka rekonstruoti lipidant iš detalių tarsi mozaiką. Iš nedaugelio išlikusių XVII–XVIII a. turto registru, pasoginių užrašymų pabandysime perteikti, kaip gyveno Laukuvos apylinkių bajorai.

Bajoras dažniausiai įsikurdavo savo valdos centre, gyvendavo dideliame mediniame pastate⁷⁶. Jame būdavo įvairių patiesalų, kilimas, didelė skrynias ir mažesnės skrynutės, kuriose dažniausiai būdavo saugomi vertingiausi daiktai – valdovo privilegijos, įvairūs su valdomąja žeme susiję raštai, sumokėtų mokesčių kvitai, paskolų raštai⁷⁷. Moterys turėdavo atskiras skrynas, pavyzdžiui: viena su užraktu – suknelėms, kita rankų darbo – skalbiniams sudėti. Iš virtuvės rakandų 1709 m. Jono Monkevičiaus judamo turto aprašyme aptinkame dešimt cinkuotų pusdubenių, tris lėkštes, vieną puoduką⁷⁸. Šventėms, susijėjimams pagyvinti bajorai gamindavo alų – tam tikslui turėjo kubilus. Jono Monkevičiaus virtuvėje buvo sustatyti kibirai, laikomi 2 buteliai (?), žiemos atsargoms paruošti turėti 7 daržovių kubilai. Aišku, Laukuvos bajorų turto registruose ne viskas perteikta. Galbūt kai kas jiems atrodė elementaru, todėl neverta ir minėti.

Laukuvos bajorai rengėsi palyginti prašmatniai. XVII–XVIII a. jų garderobas buvo gan margas. Ypač prabangūs buvo XVIII a. bajorių rūbai. Štai kokius drabužius turėjo Barbora Vaitkevičiūtė ir Magdalena Jamontaitė: viena suknelė raudono audinio, lapėmis išsiuvinėta, kita iš paprasto kamloto, tamsiai mėlyna, baltais drugeliais išsiuvinėta, pora prancūziškų rožinės spalvos suknių, liemenė ir sijonas iš damasto (šilkinis raštuotas audinys), dangaus spalvos; viena prijuostė iš paprasto audeklo, kita iš prūsiškos drobės, trečia – „*kitaika*“. Kepurės taip pat buvo įvairios: viena iš damasto, kita iš briedžio kailio, trečia su juodu apskritimu ir raudona kiaule išsiuvinėta⁷⁹. Vyriški rūbai per XVII ir XVIII a. beveik nepasikeitė: kontušas, kinietiškas žiponas, palaidinis, sermėga ir kelnės, kailiniai, striukė baltais apskritimais išsiuvinėta, vėsesniems ir šaltesniems orams – stalo spalvos apsiaustas⁸⁰. Tiek moteriškų, tiek vyriškų drabužių sąrašuose randame rankšluosčių, juostelių, diržų, paprastų ir pūkinių antklodžių, pagalvių.

Laukuvos bajorų ūkis XVI a. 2-ojoje pusėje – XVIII a. neatrodo varganai. Antai XVI a. pabaigoje Kontautas savo reikmėms iš Prūsijos parsigabeno 3 statines druskos ir nevalyto medaus⁸¹. Žinoma, kiekvieno bajorėlio ūkis buvo vis kitoks. Skyrėsi ir jų finansinės galimybės. Vienu bajorų ūkis buvo didesnis, kitų mažesnis, todėl skyrėsi laikomų gyvulių skaičius: 2–12 jaučių (tarp jų buvo ariamų), 2–10 melžiamų karvių, 2–11 meitelių, 4–14 ožkų ir ožių, 1–22 kiaulės (kai kurios

⁷⁵ *Ten pat*, l. 4–7.

⁷⁶ *Ten pat*, f. 198, b. 635, l. 2–3.

⁷⁷ *MAB RS*, f. 198, b. 635, l. 2–3

⁷⁸ 1709 m. Jono Monkevičiaus judamojo turto registras, *MAB RS*, f. 207, b. 122, l. 1.

⁷⁹ 1770 m. Magdalenos Jamontaitės kraičio registras, *ten pat*, b. 947, l. 1; 1772 m. Martyno ir Agotos Vaitkevičių, perduotų rūbų dukrai Barbora, sąrašas, *ten pat*, b. 156, l. 1.

⁸⁰ *MAB RS*, f. 207, b. 122, l. 1; *ten pat*, b. 160, l. 1.

⁸¹ *Onucb*, т. 1, с. 57.

paliktos žiemai), 2–5 avys, 2 žąsys. Ūkyje tai pat buvo reikalingų įrankių. Vyrų judamojo turto sąrašuose randame paminėtus kirvius, pjūklą, vieno iš bajorų ūkyje aptinkamos trejos garnos (nežinia, gal bajorai patys malėsi grūdus?).

Kiekvienas bajoras greičiausiai turėjo bent po vieną karui ir pramogai skirtą žirgą. XVIII a. jodinėjo ir merginos, nes jų kraičių sąrašuose randame nuo 1 iki 5 žirgų, taip pat jodinėjimui skirtą odinį balną su balnakilpėmis, kaip pažymėta šaltinyje, pagal tuometinę madą. Minimios 4 dvikinkės puskarietės, maža prancūziška puskarietė, pavalkai, atsargoje turėdavo du naujus ratus – jei atsitiktų nelaimė. Vyrai karo ir savigybos atveju (netikėtai užpuolus kaimynui) gretimais turėdavo pistoletą, kaip bajoro garbės atributą pašonėje nešiodavosi kardą. Iš papuošalų aptinkame tik moterišką žiedą⁸². Smulkioji bajorija XVIII a. neįstengė išigyti brangenybių.

Laukuvos valsčiaus bajoro kasdienybė nebuvo skurdi. Ypač išsiskiria XVIII amžius. Matyt, buityje įvyko lūžis. Pagausėjo prabangių prekių iš gretimų valstybių, net iš Tolimųjų Rytų, bet yra rūbų ir vietinės gamybos. Savaiame suprantama, viskas priklausė nuo bajoro socialinės padėties, finansinių galimybių.

Kultūrinė veikla. Nedideli, o kartais išvis menki Laukuvos bajorų ūkeliai nesudarė didesnių galimybių savišvietai, intelektualiai ar kultūrinei veiklai. Todėl iki XVI a. pabaigos retai tepasitaikydavo net ir tokių atvejų, kad kuris nors Laukuvos bajorėlis įstengtų užrašyti savo parapinei bažnyčiai vieną ar keletą valstiečių, padovanoti žemės lopinėlių.

Didesnis kultūrinis sujudimas pasireiškia XVI a. pabaigoje – XVII a. Poreformacinės katalikų bažnyčios mesti nauji kultūriniai, idėjiniai iššūkiai išjudino žemutines bajorijos mases – smulkiają bajoriją. Tai šiek tiek atsispindi ir Laukuvos bajorų veikloje. Antai XVII a. pradžioje Jonas Taliotas-Kelpša funduoja Laukuvos bažnyčią⁸³. Laukuvieškiai ima rūpintis savo pomirtine vieta – Augustinas Monkevičius Kelpša ir jo žmona Regina Daukantaitė prašo vaikų juos palaidoti Kėdainių bažnyčios kapinėse (greičiausiai katalikų)⁸⁴.

Parapinės mokyklos – tai smulkiosios bajorijos švietimo centrai⁸⁵. Čia jie išmokdavo pasirašyti, gaudavo žinių. Kilimas pareigose, pavyzdžiui, kad ir tapimas vazniu, stimuliuodavo ir rašto kultūrą, parašas iš keverzonės tapo kaligrafiškesnis. Tenka konstatuoti, jog nagrinėjamieji Laukuvos bajorai buvo raštingi; XVII a. jie visi mokėjo pasirašyti⁸⁶. Greičiausiai lankė gretimų parapijų mokyklas, nes Laukuvos parapinė mokykla veikė nuo 1668 iki 1691 m.⁸⁷ Pasitaikydavo atvejų, kai tėvas mokėjo pasirašyti, o sūnus – jau nebe. Akivaizdus pavyzdys – Danieliaus Druktenio atvejis. Jis buvo vedęs Jagminaitę. Bet koks paradoksas, jog nei Jagminaitė, kilusi iš stambių žemvaldžių, juolab nei Druktenis nemokėjo

⁸² 1670 m. Felicijos Slavlovaitės Monkevičiūtės kraičio registras, *MAB RS*, f. 207, b. 80, l. 1; 1709 m. Jono Monkevičiaus judamasis turtas, *ten pat*, b. 122, l. 1; 1770 m. Magdelenos Jamontaitės kraičio registras, *ten pat*, b. 947, l. 1; 1772 m. Martyno ir Agotos Vaitkevičių, perduotų rūbų dukrai Barborai, sąrašas, *ten pat*, b. 156, l. 1; 1778 m. sūnui Aleksandrui, išsikeliančiam į Baublius-Mankiškes, Jurgio ir Elžbietos Vaitkevičių atiduotų įvairių daiktų sąrašas, *ten pat*, b. 160, l. 1.

⁸³ Miškinis A. Laukuva, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, Vilnius, 1986, t. 9, p. 51.

⁸⁴ 1667 05 22 Augustino ir Reginos Monkevičių Kelpšų testamentas, *MAB RS*, f. 12, b. 4382, l. 1–3.

⁸⁵ Ochmanskis J. Seniausios Lietuvos mokyklos XIV a. pabaigoje – XVI a. viduryje, *Senoji Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 133–153.

⁸⁶ XVII a. pr. Andriaus, Kristupo, Valentino Silvestravičių ir Stanislovo Druktenio parašai, *MAB RS*, f. 12, b. 4358 l. 2v.; b. 4359, l. 1; b. 4363, l. 1–2; XVIII a. pr. Stepono Kontauto ir Mykolo Silvestravičiaus parašai, *ten pat*, f. 198, b. 668, l. 1.

⁸⁷ Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993, p. 403.

net pasirašyti!⁸⁸ Tačiau tiek Silvestravičiai, tiek Kontautai XVII–XVIII a. pasirašinėjo. Šiuo atveju raštingumo problema pasidaro intriguojanti, nes nesiderina su turtine ir socialine padėtimi. Visi Laukuvos bajorai XVI a. pabaigoje – XVIII a. pasirašinėjo lenkiškai.

XVIII a. minėtieji Laukuvos bajorai, finansiškai sustiprėję ir išsilavinę, įsiliejo į vidutiniosios bajorijos gretas, suintensyvėjo jų kultūrinė veikla. XVIII–XIX a. jie tampa nuolatiniai salonų lankytojai⁸⁹.

Šviečiamajame amžiuje Lietuvos bajoriškoje visuomenėje įvyko ne vien buities, bet ir savimonės pasikeitimų. Štai kaip Stanislovas Moravskis apibūdino vieną, atsikėlusį iš Laukuvos, Silvestravičių:

„Vienas iš įdomiausių dokumentų buvo Silvestravičiaus, seno, turtingo, bevaikio piliečio, teisininko, karšto patrioto, labai linksmo, familiaraus, bet kadaise rimto žmogaus testamentas. Silvestravičius, dovanodamas savo kapitalus, liepė užrašyti:

„Mano bičiuliui ponui Apolinarui Moravskiui užrašau atminimui du šimtus dukatų už tai, kad labai puikiai rengiasi pagal lenkišką madą. O ponui Stanislovui Ožechovskiui užrašau šimtą dukatų už tai, kad gražiai ant šono dėvi kepurę⁹⁰“.

Kaip rodo aukščiau aprašytasis pavyzdys, Silvestravičius nepriklausė tam plikbajorių sluoksniui, kurie turėjo kailinius ir prie šono nešiodavosi aprūdijusį kardą. Tai buvo salonų žmogus, puikiai žinojęs to laikotarpio madą, turėjęs rafinuotą skonį. Tai patvirtina po Silvestravičiaus mirties rastas dokumento priedas:

„Panaikinu ankstesnį ponui Moravskiui skirtą užrašymą, nes jis jau persirengė prancūziškai, o jam bet kuriuo atveju labiau tiko kontušas⁹¹“.

Pateikti pirminiai tyrimo rezultatai parodė, kad smulkioji bajorija – tai dar neįvertintas socialine, ekonomine, kultūrine prasme sluoksniš. Šis lokalinis tyrimas, išryškindamas bendras smulkiosios bajorijos tyrimo gaires ir atverdamas naujas bajorijos luomo problemas, reikalauja išsamesnių tyrimų.

Išvados

1. Laukuvos apylinkių smulkieji bajorai priklausė žemionių sluoksniui. XVI–XVIII a., vykstant nuolatiniam socialiniam mobilumui, smulkieji bajorai galėjo įsilieti į aukštesnįjį (šlėktos) arba žemesnįjį (bajorų) sluoksnius.

2. Smulkiosios bajorijos sociolingvistiniai pokyčiai antroponiminėje sistemoje rodo apie XVI a. vidurį prasidėjusį ir iki XVI a. pabaigos nusitęsusį intensyvų, o vėliau sulėtėjusį giminių skaidymąsį.

3. XVI a. laukuviškių vedybos apsiribojo susigiminiavimu su gretimai gyvenusiais smulkiaisiais bajorais. Nuo XVII a. padėtis pamažu keitėsi, todėl

⁸⁸MAB RS, f. 198, b. 668, l. 1.

⁸⁹Guzevičiūtė R. *Kontušas ar frakas*, Vilnius 1993, p. 17–21.

⁹⁰Moravskis S. *Keleri mano jaunystės metai Vilniuje: Atsiskyrelio atsiminimai (1818–1825)*, Vilnius, 1994, p. 100.

⁹¹*Ten pat.*

XVIII a. giminiavimasis su naujai iškilusia vidutiniąja bajorija keitė ir Laukuvos bajorų socialinę padėtį.

4. Klientiniai ryšiai buvo vieni iš socialinio mobilumo variklių, suteikusių galimybę smulkiajai bajorijai išitvirtinti pavieto bajoriškoje visuomenėje. Patrono dėka keitėsi smulkiųjų bajorų galimybės, prestižas, atsirado naujų poslinkių asmeninėje ar palikuonių karjere.

5. Klientinių ryšių ir vedybinės politikos dėka Laukuvos bajorai sugebėjo XVII–XVIII a. pakilti nuo paties žemiausio pavieto urėdo (vaznio) iki aukščiausių lokalinio lygio pareigūnų (regento, medžioklio, rotmistro).

6. Smulkiojo bajoro kasdienybėje egzistavęs jėgos principas buvo sunkiai suderinamas su bajorų poreikiu ginčus spręsti teisiškai.

7. Laukuvos bajoro kasdienybėje geografinio mobilumo erdvė buvo plati: nuo Klaipėdos, Tilžės iki Vilniaus, Minsko, Naugarduko.

8. Kultūrinė veikla, XVI–XVII a. įgavusi konfesinį ir raštingumo atspalvius, XVIII a. pasikeitė. Tai akivaizdžiai bylojo prabanga ir puošnumu pagyvėjusi bajoro buitį. Smulkiųjų bajorų palikuonys, išsilieję į vidutiniąją bajoriją, tapo naujojo elito gyvenimo dalyviais, salonų lankytojais, madų žinovais.

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2003 03 28, spaudai parengtas 2005 06 23.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „Laukuva“ I dalis, Vilnius, *Versmė*, 2005, p. 189–200 (vyriausiasis redaktorius sudarytojas Virginijus Jocys).

Straipsnis interneto svetainėje www.llt.lt skelbiamas nuo 2007 09 05.